

DRIE ONTWERPPRINCIPES DIE BELANGRIJK ZIJN
VOOR SUCCESVOL FLEXIBEL ONDERWIJS

Flexibiliteit vraagt om kaders

In ons vorige artikel schreven we over het waarom van flexibel onderwijs: waar stuur je naartoe? Om van ambitie de vertaalslag naar praktijk te maken, zijn ontwerpprincipes cruciaal. Het zijn gedeelde afspraken die zorgen voor gezamenlijke taal en samenhang tussen onderwijs, organisatie en systemen. Daarmee maken ze onder meer flexibiliteit en uitwisselbaarheid mogelijk. In dit artikel werken we drie ontwerpprincipes uit die op basis van onze ervaring met flexibilisering binnen diverse mbo-instellingen onder meer richtinggevend zijn voor succesvol flexibel onderwijs.

EVELIEN HULSCHER, ROMY SCHOUTEN, NINA VAN VELDHIJZEN

Dit artikel is deel twee uit een vierluik over flexibilisering in het mbo. Van het waarom van flexibilisering tot ontwerp, implementatie en de praktijk: in deze reeks delen we onze inzichten, ervaringen en praktische handvatten voor het vormgeven van flexibel onderwijs.

Elke bouwvergunning stelt eisen: aan veiligheid, aan draagconstructie, aan aansluitingen op het net. Binnen die eisen is de architect vrij om te ontwerpen. Juist die combinatie van richtinggevende kaders en ontwerp vrijheid maakt het mogelijk om complexe en grote bouwprojecten uitvoerbaar te maken.

In het onderwijs werken ontwerpprincipes hetzelfde. Ze vertalen een abstracte visie naar concrete uitgangspunten die richting geven én ruimte laten. Ze leggen bijvoorbeeld vast wat op instellingsniveau gemeenschappelijk is, zonder voor te schrijven hoe ieder team het onderwijs vervolgens precies moet vormgeven. Precies zoals een vergunning bepaalt waar een gebouw aan moet voldoen, zonder het ontwerp voor te schrijven.

ONTWERPPRINCIP 1:

Werk met leeruitkomsten die eenduidig beschrijven wat een student aan het einde van een leerperiode moet kunnen aan-tonen, zodat onderwijs flexibel kan worden ingericht op wat een student daadwerkelijk kan.

Een leeruitkomst beschrijft wat een student na een leerperiode weet, begrijpt en kan toepassen in een betekenisvolle context. De focus ligt daarbij niet op de onderwijsroute, het aantal gevolgde lessen of de manier waarop het leren heeft plaatsgevonden, maar op het aantoonbaar beheersen van kennis, vaardigheden en professioneel handelen op het vereiste eindniveau. Door vast te leggen wát een student moet beheersen, hoeft niet vastgelegd te worden hóe of wanneer dat gebeurt. Juist de scheiding tussen het wat en het hoe maakt dat werken met leeruitkomsten een krachtig ontwerp principe is voor flexibel onderwijs. Studenten kunnen dezelfde leeruitkomst bereiken via zowel gevolgd onderwijs op school, werkplekleren, praktijkopdrachten als via eerder opgedane kennis en (werk) ervaring.

Hierdoor verschuift het vertrekpunt van het onderwijs. Niet het programma staat centraal, maar de ontwikkeling van de student richting aantoonbare bekwaamheid als beginnend beroepsbeoefenaar. Dat maakt het mogelijk om binnen leerroutes en leereenheden (of modules) leeractiviteiten, begeleiding en tempo beter af te stemmen op individuele behoeften. Studenten die meer ondersteuning nodig hebben, kunnen een intensievere route volgen, terwijl anderen kunnen versnellen of gebruikmaken van ervaringen die zij al elders hebben opgedaan.

**NIET HET PROGRAMMA
STAAT CENTRAAL, MAAR
DE ONTWIKKELING VAN
DE STUDENT**

Leeruitkomsten maken bovendien leervegonafhankelijke toetsing mogelijk. Omdat vooraf helder is beschreven welk handelen, gedrag of product als bewijs geldt, kan een student op verschillende manieren

FOTO: CINOP

aantonen dat hij of zij de leer-uitkomst beheerst. Daarmee wordt voorkomen dat één specifieke toetsvorm bepalend wordt voor studiesucces. Tegelijkertijd blijft de kwaliteitsstandaard voor iedere student gelijk.

Een bijkomend voordeel is dat leeruitkomsten eerder verworven competenties (EVC) zichtbaar en waardeerbaar maken. Wat een student al kan, hoeft niet opnieuw te worden geleerd. Daarmee bieden zij een stevige basis voor vrijstelling, maatwerk en verkorte leertrajecten. Ook beleidsmatig ontstaat hiervoor steeds meer ruimte. Sinds de invoering van de wetgeving Aansluiting Verbetering Beroepsonderwijs-Arbeidsmarkt (VABA) op 1 augustus 2026 hebben mbo-instellingen meer mogelijkheden om onderwijs af

te stemmen op studenten met relevante leer- of werkervaring. De mogelijkheid om opleidingen op die grond te verkorten treedt per 1 januari 2027 in werking.

Bovendien maken helder geformuleerde leeruitkomsten het niveau van leren transparanter en beter vergelijkbaar, zowel binnen als buiten de eigen opleiding. Daardoor ondersteunen zij overstappen, stapelen en een Leven Lang Ontwikkelen (LLO).

ONTWERPPRINCIPE 2: Standaardiseer leereenheden waar mogelijk, zodat het onderwijs flexibel, uitwisselbaar en schaalbaar wordt.

Flexibel onderwijs vraagt om ruimte voor maatwerk, maar ook om gezamenlijke afspraken. Dat klinkt wellicht tegenstrijdig, maar in

de praktijk zien we dat flexibiliteit pas echt mogelijk wordt wanneer dezelfde bouwstenen binnen en tussen opleidingen gehanteerd worden. Denk aan organisatiebrede afspraken over de omvang van leereenheden, onderwijsperiodes en instroommomenten. Daardoor kan een student, afhankelijk van het gekozen flexibiliseringsscenario, onderdelen volgen op een andere locatie of binnen een andere opleiding. Ook wordt het mogelijk om onderwijs gezamenlijk te ontwikkelen en te organiseren, waardoor ontwikkel- en docent-capaciteit efficiënter worden benut. Daarnaast biedt dit mogelijkheden om bouwstenen in te zetten voor Leven Lang Ontwikkelen (LLO) en om in een toekomstige LLO-organisatie passende leertrajecten samen te stellen uit gestandaardiseerde »

leereenheden, gekoppeld aan certificaten en andere vormen van waardering. Deze standaardisatie is geen doel op zich, maar een middel om studenten meer keuzevrijheid te bieden, leerroutes te personaliseren en onderwijs efficiënter te organiseren.

In de praktijk adviseren we onderwijsinstellingen, die o.a. op instellingsniveau flexibiliseren, steeds vaker om leereenheden op verschillende niveaus te organiseren. Een bruikbare indeling daarbij is een onderscheid in vier typen leereenheden:

- **Opleidingsspecifieke leereenheden**, waarin leeruitkomsten centraal staan die crebo-specifiek zijn;
- **Basisberoepsinhoudelijke leereenheden**, waarin leeruitkomsten centraal staan die crebo-overstijgend zijn en dus tussen opleidingen en locaties aangeboden kunnen worden;
- **Generieke leereenheden**, die zich richten op Nederlands, Engels, rekenen en burgerschap en crebo-overstijgend te volgen zijn;
- **Instellingsbrede leereenheden**, die relevant zijn voor meerdere beroepsvelden en dus centraal kunnen worden aangeboden. Denk hierbij aan keuzedelen.

Dit onderscheid vergroot de mogelijkheden voor studenten om te schakelen, stapelen, verdiepen of verbreden. Tegelijkertijd voorkomt het dat vergelijkbare leereenheden door meerdere opleidingsteams afzonderlijk en opnieuw worden ontwikkeld.

Om deze uitwisseling daadwerkelijk mogelijk te maken, zijn ook afspraken nodig over de omvang van leereenheden. Zonder afspraak over de omvang kan een leereenheid van de ene opleiding niet zomaar de plek innemen van een

FOTO: CINOP

leereenheid uit een andere opleiding, ook al gaat het inhoudelijk om hetzelfde niveau. Daarom kiezen veel instellingen voor standaardisering in studiebelastingsuren (SBU). Zo werken sommige scholen met leereenheden van minimaal 40 SBU, andere met een minimum van 80 SBU, vaak met veelvouden daarvan tot maximaal één onderwijsperiode (400 SBU). Door dergelijke afspraken wordt een leereenheid een herkenbare en uitwisselbare bouwsteen.

Het betekent overigens niet dat iedere instelling, in optimale vorm, hoeft te standaardiseren. De mate waarin dat wenselijk is, is afhankelijk van de ambitie van jouw onderwijsinstelling. Wil je vooral meer maatwerk binnen één opleiding realiseren, dan kan een beperkte vorm van standaardisatie voldoende zijn. Wil je opleidingen, locaties of doelgroepen met elkaar verbinden, dan zijn gezamenlijke afspraken juist essentieel. Daarbij geldt: hoe groter de inhoudelijke verwantschap

tussen opleidingen, hoe groter de meerwaarde van het gezamenlijk ontwikkelen en aanbieden van leereenheden.

Ook wanneer flexibilisering bottom-up ontstaat binnen afzonderlijke teams of opleidingen, blijft het verstandig om gezamenlijke afspraken te maken over de omvang,

FLEXIBEL ONDERWIJS VRAAGT OM GEZAMEN- LIJKE AFSPRAKEN

beschrijving en waardering van leereenheden. Daarmee creëer je de mogelijkheid om succesvolle initiatieven later op te schalen en leereenheden breder in te zetten binnen de instelling of voor LLO-doelgroepen.

De kunst zit uiteindelijk in het vinden van de juiste balans tussen standaardisatie en autonomie.

Succesvolle instellingen leggen gezamenlijk het fundament vast, maar laten veel ruimte aan teams in de pedagogische en didactische uitwerking van het onderwijs en de afsluiting. Of zoals we vaak horen in de praktijk: het wat spreken we samen af, het hoe blijft van de teams.

ONTWERPPRINCIPE 3:

Richt begeleiding in als een continu, individueel proces met één vaste begeleider als spil, gericht op ontwikkeling en eigenaarschap, zodat de student zelfstandig zijn eigen leerroute kan sturen.

Binnen flexibel onderwijs is er, afhankelijk van het gewenste flexibiliseringsscenario, sprake van keuzevrijheid voor de student: in route, tempo, toetsvorm en leereenheden. Goede begeleiding is nodig om deze keuzes behapbaar te maken: het geeft de student inzicht in de impact van zijn of haar keuzes en overzicht over de opleiding en studievoortgang. Dit vraagt om een andere vorm van begeleiding dan binnen een vast programma:

niet primair georganiseerd rond een klas of cohort, maar continu en afgestemd op de individuele student.

Deze begeleiding is ontwikkelingsgericht en richt zich niet alleen op studievoortgang, maar ook op de (beroeps)identiteit en persoonlijke ontwikkeling van de student. Een vaste begeleider, zoals een studieloopbaanbegeleider, kan hierin een belangrijke spilfunctie vervullen: hij of zij heeft regelmatig contact met de student, voert op vaste momenten voortgangs- en reflectiegesprekken en ondersteunt bij het maken van passende keuzes en vervolgstappen binnen de leerroute. Student, docent(en) en (studieloopbaan)begeleider zijn daarbij gezamenlijk verantwoordelijk voor het leerproces, en de voortgang van de student en gemaakte afspraken worden zichtbaar vastgelegd in het systeem.

Juist doordat de leerroute flexibel is, vormt begeleiding een essentiële voorwaarde voor succes. Een vaste begeleider en regelmatige reflectie bieden houvast in een context waarin niet alles vooraf vastligt. Hoe meer

ruimte een student krijgt om keuzes te maken, hoe belangrijker het wordt dat hij of zij leert die keuzes bewuster en onderbouwd te maken. Reflectie op ervaringen, resultaten en gemaakte keuzes vormt daarbij de basis voor vervolgstappen in het leerproces. Zo groeit de student geleidelijk toe naar meer zelfregie: niet omdat flexibel onderwijs dit vanzelfsprekend oplevert, maar omdat flexibel onderwijs zonder zelfregie moeilijk werkbaar is. Keuzevrijheid zonder zelfregie leidt immers niet tot flexibiliteit, maar tot stuurlaaiheid.

**BEGELEIDING
IS EEN ESSENTIËLE
VOORWAARDE
VOOR SUCCES**

Drie ontwerpprincipes, drie soorten kaders: leeruitkomsten leggen vast wat een student aan het einde van een leerperiode moet kunnen aantonen en laten de leerroute open. Gestandaardiseerde leereenheden maken uitwisseling en maatwerk mogelijk. Begeleiding helpt studenten om binnen die ruimte onderbouwde keuzes te maken. Samen vormen deze ontwerpprincipes de kaders, waarbinnen iedere opleiding haar eigen invulling geeft aan flexibiliteit. Flexibel onderwijs bouw je niet door regels los te laten, maar door de juiste regels vast te leggen. ■

EVELIEN HULSCHER, ROMY SCHOUTEN & NINA VAN VELDHUIZEN (ALLEN SENIOR ADVISEURS BIJ CINOP) ADVISEREN SCHOLEN BIJ HET ONTWERPEN VAN FLEXIBEL ONDERWIJS. [BEKIJK DE WEBSITE](#) EN NEEM GERUST [CONTACT](#) OP.

